Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
GIOVANNI PITRUZZELLA IŠVADA,
pateikta 2019 m. birželio 11 d.[1]

Sujungtos bylos C-349/18–C-351/18

Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS)
prieš
Mbutuku Kanyeba (C-349/18),
Larissa Nijs (C-350/18),
Jean-Louis Anita Dedroog (C-351/18)

(*Vredegerecht te Antwerpen* (Antverpeno taikos teisėjas, Belgija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Geležinkelių transportas – Keleivių teisės ir pareigos – Reglamentas (EB) Nr. 1371/2007 – 9 straipsnio 4 dalis – Bilieto neturintis keleivis – Padėties neištaisymas – Teisinių santykių pobūdis – Nesąžiningos sąlygos sutartyse su vartotojais – Direktyva 93/13/EEB – 2 ir 3 straipsniai bei 6 straipsnio 1 dalis – Taikymo sritis – Bendrosios vežimo sąlygos – Bilieto neturintiems keleiviams taikomas papildomas mokestis“

1. Ar teisinis santykis tarp individo, kuris nusprendžia važiuoti traukiniu neįsigijęs bilieto ir neištaisyti savo padėties po patikrinimo, pagal Sąjungos teisės aktus yra sutartis? Bet kuriuo atveju kokiems teisiniams santykiams gali būti taikomos taisyklės dėl nesąžiningų sąlygų, jeigu dėl to transporto įmonės taikomą priemoką už bilieto neįsigijimą reglamentuojančios taisyklės gali būti teismo laikomos neprivalomomis vartotojui-keleiviui?

2. Tokie iš esmės yra šiuo metu svarstymui pateikti klausimai, iškelti *Vredegerecht te Antwerpen* (Antverpeno taikos teisėjas) prašyme priimti prejudicinį sprendimą, pateiktame pagrindinėje byloje, iškeltoje dėl to, kad viena Belgijos geležinkelių bendrovė prašo bilieto neturinčio keleivio sumokėti bendrosiose vežimo sąlygose nustatytą sumą, jeigu bilieto neturintis keleivis atsisakytų sumokėti bilieto kainą su nustatytomis priemokomis, taikomomis jam neištaisius padėties.

I. Teisinis pagrindas

A. Europos Sąjungos teisė

3. Direktyvos 93/13/EEB[2] dvyliktoje konstatuojamojoje dalyje skelbiama:

„<…>

1 Originalo kalba: italų.

2 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL L 95, 1993, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 288).

kadangi valstybės narės turi užtikrinti, kad pardavėjo ar tiekėjo su vartotojais sudaromose sutartyse nebūtų naudojamos nesąžiningos sąlygos, o jeigu vis dėlto tokių sąlygų yra, kad jos vartotojui nebūtų privalomos, o sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų.“

4. Direktyvos 93/13/EEB 1 straipsnyje nustatyta:

„1. Šia direktyva siekiama suderinti valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su nesąžiningomis sąlygomis pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudaromose sutartyse.

2. Sutarčių sąlygoms, atspindinčioms įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas ir tarptautinių konvencijų, prie kurių yra prisijungusios valstybės narės ar Bendrija, nuostatas ar principus, ypač transporto srityje, šios direktyvos nuostatos nėra taikomos.“

5. Tos pačios direktyvos 3 straipsnyje nurodyta:

„1. Ta sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.

2. Visada yra laikoma, kad dėl sąlygos nebuvo atskirai derėtasi, jeigu ji buvo parengta iš anksto ir vartotojas dėl to negalėjo padaryti įtakos sąlygos esmei, ypač iš anksto suformuluotos tipinės sutarties atveju.

Faktas, kad buvo atskirai derėtasi dėl tam tikrų sąlygos aspektų arba vienos konkrečios sąlygos, neužkerta kelio šį straipsnį taikyti likusiai sutarties daliai, jeigu bendrai įvertinus sutartį paaiškėja, jog tai vis dėlto yra iš anksto suformuluota tipinė sutartis.

Tuo atveju, kai bet kuris pardavėjas ar tiekėjas tvirtina, kad dėl tipinės sąlygos buvo atskirai derėtasi, jam tenka to įrodinėjimo pareiga.

3. Priede pateikiamas pavyzdinis, neišsamus sąlygų, kurios gali būti pripažįstamos nesąžiningomis, sąrašas.“

6. 6 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad:

„Valstybės narės nustato, kad nesąžiningos sąlygos, naudojamos sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas sudaro su vartotoju taip, kaip numatyta jų nacionalinės teisės aktuose, nebūtų privalomos vartotojui, ir kad sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų.“

7. Direktyvos 93/13 8 straipsnyje nustatyta:

„Valstybės narės gali priimti arba išlaikyti pačias griežčiausias Sutartį atitinkančias nuostatas šia direktyva reglamentuojamoje srityje, siekiant užtikrinti maksimalią vartotojo apsaugą.“

8. Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 [3] 4 straipsnyje nustatyta:

„Laikantis šio skyriaus nuostatų, sutarties dėl transporto sudarymą ir jos vykdymą bei informacijos teikimą ir bilietų pardavimą reglamentuoja I priedo II ir III antraštinių dalių nuostatos.“

3 2007 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1371/2007 dėl geležinkelių keleivių teisių ir pareigų (OL L 315, 2007, p. 14).

9. Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 9 straipsnio 4 dalyje nurodyta:

„Geležinkelio įmonės siūlo galimybę įsigyti pageidaujamos paslaugos bilietus traukinyje, išskyrus atvejus, kai ši galimybė neleidžiama ar ribojama dėl saugumo ar kovos su sukčiavimu politikos, ar taikant privalomą traukinių bilietų rezervavimą, ar dėl pagrįstų komercinių priežasčių.“

10. Pagal Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 I priedo „Ištrauka iš vienodųjų tarptautinio keleivių ir bagažo vežimo geležinkeliais sutarties taisyklių (CIV)“ II antraštinės dalies 6 straipsnį:

„1. Pagal vežimo sutartį vežėjas įsipareigoja vežti keleivį bei prireikus bagažą ir transporto priemones į paskirties vietą bei pristatyti bagažą ir transporto priemones į paskirties vietą.

2. Vežimo sutartis turi būti patvirtinta vienu ar daugiau keleiviui išduotų bilietų. Tačiau pagal 9 straipsnį tai, kad bilieto nėra, jis neatitinka reikalavimų arba buvo pamestas, neturi įtakos sutarties buvimui ar galiojimui; sutartis ir toliau taikoma atsižvelgiant į šias Vienodąsias taisykles.

3. Bilietas yra *prima facie* įrodymas, kad vežimo sutartis buvo sudaryta, bei sutarties turinio *prima facie* įrodymas.“

11. Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 I priedo II antraštinės dalies 9 straipsnyje nurodyta:

„1. Keleivis nuo reiso pradžios turi turėti galiojantį bilietą ir jį pateikti bilietų tikrinimo metu. Bendrosiose vežimo sąlygose galima numatyti:

a) kad keleivis, kuris nepateikė galiojančio bilieto, turi sumokėti ne tik vežimo mokestį, bet ir priemoką;

b) kad keleiviui, kuris atsisako mokėti vežimo mokestį arba priemoką to reikalaujant, galima būtų uždrausti tęsti kelionę;

c) ar priemoka gali būti grąžinama ir kokiomis sąlygomis.“

B. Belgijos teisė

12. *Wetboek van Economisch Recht* (Ekonomikos teisės kodeksas)[4] I.8 39 straipsnyje pateikiama tokia sąvokos „įmonė“ apibrėžtis:

„įmonė – fizinis ar juridinis asmuo, nuolat siekiantis tam tikro ekonominio tikslo, įskaitant jų asociacijas.“

13. Ekonomikos teisės kodekso VI.83 straipsnio 24°dalyje nustatyta:

„Visais atvejais nesąžiningomis laikomos įmonių ir vartotojų sutartyse nustatytos išlygos ir sąlygos arba išlygų ir sąlygų deriniai, kurie yra skirti:

<…>

24° nustatyti dėl vartotojo pareigų nevykdymo arba pavėluoto vykdymo patirtos žalos atlyginimo ir palūkanų sumą, kuri akivaizdžiai viršija įmonės galimai patirtą tikrąją žalą.“

4 *Wet van 28 februari 2013 tot invoering van het Wetboek van Economisch Recht* (2013 m. vasario 28 d. Įstatymas, kuriuo patvirtintas Ekonomikos teisės kodeksas), *Moniteur Belge*, 2013 m. kovo 29 d., p. 19975.

14. Ekonomikos teisės kodekso VI.84 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad:

„Visos nesąžiningos sąlygos yra draudžiamos ir niekinės. Sutartis tebėra šalims privaloma, jei gali būti toliau vykdoma ir nesant nesąžiningų sąlygų. Vartotojas negali atsisakyti šiuo skirsniu jam suteiktų teisių.“

15. *Nationale Maastschappij van de Belgische Spoorwegen* (Belgijos nacionalinė geležinkelių bendrovė, toliau – NMBS) parengtų *Algemene en bijzondere vervoersvoorwaarden van de Nationale Maatschappij van de Belgische Spoorwegen* (Belgijos nacionalinės geležinkelių bendrovės bendrosios ir specialiosios keleivių vežimo sąlygos) 2 straipsnyje „Sutikimas su keleivių vežimo bendrosiomis ir specialiosiomis sąlygomis“ nustatyta:

„Naudodamiesi NMBS paslaugomis, jūs pripažįstate, kad susipažinote su šiuo dokumentu ir su Specialiosiomis vežimo sąlygomis (su jomis galima susipažinti mūsų interneto svetainėje snbc.be) ir sutinkate besąlygiškai jų laikytis. NMBS gali bet kuriuo metu pakeisti šį dokumentą dėl teisėtų priežasčių, pavyzdžiui, vykdydama su viešosiomis paslaugomis susijusias prievoles, įgyvendindama valdžios institucijų sprendimus ir vykdydama su infrastruktūra, tinklu ar ištekliais susijusią veiklą. NMBS informuoja jus apie visus šių Bendrųjų vežimo sąlygų pakeitimus NMBS kanalais (konkrečiai interneto svetainėje snbc.be) ir skelbimais leidinyje *Moniteur Belge*. Šie pakeitimai jums galioja nuo jų paskelbimo.“

16. Bendrųjų ir specialiųjų vežimo sąlygų 4 straipsnio 3 dalyje nustatyta:

„Nustačius pažeidimą dėl su bilieto įsigijimu susijusių pareigų nevykdymo yra taikomos priemonės, nustatytos I priede „Su bilietais susiję pažeidimai“, ir tai jokiu būdu nereiškia, kad sudaroma vežimo sutartis. Todėl jūs neturite jokios teisės reikalauti kokios nors kompensacijos ar žalos atlyginimo.“

17. Bendrųjų ir specialiųjų vežimo sąlygų 5.4 straipsnyje „Bilieto įsigijimo už „traukinio tarifą“ sąlygos“ nustatyta:

1. Išskyrus I priedo „Pažeidimai“ 1 dalyje aprašytas situacijas, kai pažeidimas nustatomas nedelsiant, kontrolierius jums pasiūlys įsigyti vieną iš traukinyje parduodamų bilietų už „traukinio tarifą“ tuo atveju, jei:

a) dėl kokios nors priežasties negalite pateikti bilieto kontrolieriui;

<…>

3. „Traukinio tarifą“ sudaro bilieto kaina ir papildomas mokestis, kurio dydis nustatytas Specialiosiose vežimo sąlygose. Ji yra bilieto kainos dalis.

18. Specialiųjų vežimo sąlygų I priedo 2.1.2 punkte „Vidutinio pažeidimo nustatymas“ numatyta:

„Vidutinis pažeidimo nustatymo protokolas surašomas tuo atveju, jei keleivis yra vienoje iš Bendrųjų vežimo sąlygų 5.4 straipsnyje nustatytų padėčių ir atsisako įsigyti bilietą už „traukinio tarifą.“

19. Pagal Specialiųjų vežimo sąlygų I priedo 4 punktą nustačius „su bilietu susijusį pažeidimą“ mokamas papildomas mokestis nustatomas taip:

„Fiksuoto dydžio suma (įskaitant 6 % PVM)

– Su bilietu susijusio pažeidimo nustatymas.

Kai sumokama per 14 kalendorinių dienų (įskaitant pažeidimo dieną): 75,00 EUR.

Kai nesumokama per 14 kalendorinių dienų (įskaitant pažeidimo dieną): 225,00 EUR.“

II. Faktinės aplinkybės, pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

20. Šis procesas susijęs su trimis bylomis, iškeltomis *Vredegerecht te Antwerpen* (Antverpeno taikos teisėjas), dėl kurių Teisingumo Teismui buvo pateikti identiški prejudiciniai klausimai.

21. 2015 m. *Nationale Maatschappij van de Belgische Spoorwegen* (Belgijos nacionalinė geležinkelių bendrovė) keturis kartus nustatė, kad M. Kanyeba pažeidė vežimo sąlygas, nes važiavo traukiniu nesumokėjęs bilieto kainos. M. Kanyeba nė vienu iš šių keturių atvejų nepasinaudojo nei NMBS jam pasiūlyta galimybe „ištaisyti padėtį“, įsigyjant kelionės bilietą su 7,50 EUR priemoka, nei alternatyva per keturiolika dienų nuo pažeidimo nustatymo sumokėti papildomą 75 EUR mokestį arba, pasibaigus šiam keturiolikos dienų terminui, sumokėti 225 EUR.

22. 2013 m. ir 2015 m. buvo nustatyti penki tokie pažeidimai, kuriuos padarė L. Nijs, o 2014 m. ir 2015 m. – vienuolika tokių pažeidimų, kuriuos padarė J.-L. A. Dedroog.

23. NMBS kiekvienam jų suteikė galimybę ištaisyti padėtį, kaip nurodyta 21 punkte. Tačiau nė vienas jų šia galimybe nepasinaudojo.

24. Tuomet NMBS kreipėsi į teismą ir paprašė priteisti jai 880,20 EUR iš M. Kanyeba, 1 103,90 EUR iš L. Nijs ir 2 394,00 EUR iš J.-L. A. Dedroog. Pagrindinėje byloje ieškovė tvirtina, kad jos ir minėtų trijų asmenų santykiai yra administracinio, o ne sutartinio pobūdžio, nes tie asmenys neįsigijo bilieto.

25. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad, vadovaujantis Teisingumo Teismo jurisprudencija, jis privalo *ex officio* išnagrinėti nesąžiningoms sąlygoms taikomas nuostatas kiekvienu atveju, kai paslauga teikiama vartotojui, kaip yra šiuo atveju. Šiuo klausimu siekiama išsiaiškinti, pirma, kokio pobūdžio yra NMBS ir vartotojų teisiniai santykiai, ir, antra, ar galima sakyti, kad sutartis buvo sudaryta, nepaisant to, kad jie keliavo neįsigiję bilieto, ar ne.

26. Kalbant konkrečiai, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad NMBS bendrųjų vežimo sąlygų teisinis pagrindas yra neaiškus. Vadovaujantis pirmuoju požiūriu, bendrosios sąlygos, kuriomis nustatomos šalių teisės ir pareigos, yra sutartinės sąlygos. Vadovaujantis antruoju požiūriu, šios sąlygos yra norminio pobūdžio administracinės teisės prasme.

27. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas primena, kad Belgijos teisės doktrinoje vyksta diskusija dėl NMBS ir keleivių teisinių santykių. Kai kas mano, kad tokie santykiai turi būti laikomi sutartiniais – net tuo atveju, kai keliautojas neįsigyja bilieto – nes pati faktinė aplinkybė, kad patekta į erdvę, kurioje privaloma turėti bilietą, reiškia tipinės vežimo sutarties sudarymą. Kai kas, priešingai, tvirtina, kad santykiai galėtų būti sutartinio pobūdžio tiktai tuo atveju, jei keliautojas įsigytų bilietą, o priešingu atveju jie turėtų būti laikomi norminio pobūdžio.

28. Galiausiai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas primena, kad *Grondwettelijk* (Konstitucinis Teismas, Belgija) ir *Hof van cassatie* (Kasacinis teismas, Belgija) nurodė, kad „nesąžiningų sąlygų teorija“ Belgijos teisėje taikytina ir norminio pobūdžio teisiniams santykiams.

29. Šiomis aplinkybėmis *Vredegerecht te Antwerpen* (Antverpeno taikos teisėjas) sustabdė bylos nagrinėjimą ir pateikė Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:

„1. Ar 2007 m. spalio 23 d. [Reglamento (EB) Nr. 1371/2007] dėl geležinkelių keleivių teisių ir pareigų 9 straipsnio 4 dalis, siejama su Direktyvos 93/13 2 straipsnio a punktu ir 3 straipsniu, turi būti aiškinama taip, kad sutartiniai santykiai tarp vežėjo ir keleivio susiklosto visais atvejais, net jei pastarasis naudojasi vežėjo paslaugomis neįsigijęs bilieto?

2. Jei į šį klausimą būtų atsakyta neigiamai, ar doktrinoje dėl nesąžiningų sąlygų numatyta apsauga taikoma ir keleiviui, kuris naudojasi viešuoju transportu neįsigijęs bilieto ir kuris dėl tokio elgesio privalo sumokėti ne tik kelionės kainą, bet ir papildomą mokestį, kaip numatyta vežėjo bendrosiose sąlygose, kurios dėl savo norminio pobūdžio arba dėl oficialaus paskelbimo valstybiniame leidinyje yra visuotinai privalomos?

3. Ar pagal Direktyvos 93/13 dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 6 straipsnį, kuriame nurodyta: „Valstybės narės nustato, kad nesąžiningos sąlygos, naudojamos sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas sudaro su vartotoju taip, kaip numatyta jų nacionalinės teisės aktuose, nebūtų privalomos vartotojui, ir kad sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų“, teismui visais atvejais draudžiama sušvelninti nesąžininga laikomos sąlygos poveikį arba taikyti bendrąsias atsakomybę reglamentuojančias teisės nuostatas?

4. Jei į šį klausimą būtų atsakyta neigiamai, kokiomis aplinkybėmis nacionalinis teismas gali sušvelninti šios nesąžininga laikomos sąlygos poveikį arba taikyti bendrąsias atsakomybę reglamentuojančias teisės nuostatas?

5. Jei į šiuos klausimus negalima atsakyti *in abstracto*, kyla klausimas, ar tuo atveju, kai nacionalinė geležinkelių bendrovė iš keleivio, pagauto važiuojant be bilieto, reikalauja ne tik bilieto kainos, bet ir taiko jam civilinio pobūdžio sankciją – papildomą mokestį – ir teismas nusprendžia, kad ginčijamas papildomas mokestis yra nesąžiningas, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 93/13 2 straipsnio a punktą, siejamą su jos 3 straipsniu, pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnį teismui draudžiama pripažinti sąlygą negaliojančia ir nacionalinės geležinkelių bendrovės patirtos žalos atlyginimo klausimu taikyti bendrąsias atsakomybę reglamentuojančias teisės nuostatas.“

III. Teisinis vertinimas

30. Teisingumo Teismo prašymu šioje išvadoje daugiausia dėmesio skirsiu antrajam prejudiciniam klausimui ir jį nagrinėsiu kartu su pirmuoju, nes jie glaudžiai susiję. Trečiasis–penktasis prejudiciniai klausimai bus nagrinėjami kartu, todėl juos aptardamas apsiribosiu trumpomis pastabomis dėl Teisingumo Teismo suformuotos jurisprudencijos.

1. Dėl pirmojo ir antrojo prejudicinių klausimų

a) Pirminės pastabos

31. Pirmuoju ir antruoju prejudiciniais klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia sužinoti, ar pagal Reglamentą (EB) Nr. 1371/2007 dėl geležinkelių keleivių teisių ir pareigų ir Direktyvą 93/13 dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais galima laikyti, kad transporto įmonė ir keliautojas visada užmezga sutartinius santykius, net ir tuo atveju, kai pastarasis vežėjo paslauga naudojasi neįsigijęs bilieto. Jeigu į šį klausimą būtų atsakyta neigiamai, ar Direktyvoje 93/13 nustatytos taisyklės dėl nesąžiningų sąlygų bet kuriuo atveju galėtų būti taikomos šiai bylai, todėl sąlyga, pagal kurią galiojančio bilieto neturintis keleivis privalo mokėti papildomą mokestį, galėtų būti teismo pripažinta nesąžininga, taigi neprivaloma vartotojui?

32. Norint pagrįsti toliau išdėstytus argumentus, reikia daryti dvi prielaidas.

33. Pirmoji: Reglamente (EB) Nr. 1371/2007 ir Direktyvoje 93/13/EEB nėra jokios nuorodos į tai, kokio pobūdžio santykiai sieja į traukinį įlipusį vartotoją ir transporto įmonę.

34. Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 4 straipsnyje nustatyta, kad: „Laikantis šio skyriaus nuostatų, sutarties dėl transporto sudarymą ir jos vykdymą bei informacijos teikimą ir bilietų pardavimą reglamentuoja I priedo II ir III antraštinių dalių nuostatos.“

35. Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 I priedo II antraštinės dalies 6 straipsnio 2 dalyje nurodyta tik tai, kad: „Vežimo sutartis turi būti patvirtinta vienu ar daugiau keleiviui išduotų bilietų. Tačiau pagal 9 straipsnį tai, kad bilieto nėra, jis neatitinka reikalavimų arba buvo pamestas, neturi įtakos sutarties buvimui ar galiojimui <…>“.

36. Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 I priedo II antraštinės dalies 9 straipsnyje nurodyta, kad: „1. Keleivis nuo reiso pradžios turi turėti galiojantį bilietą ir jį pateikti bilietų tikrinimo metu. Bendrosiose vežimo sąlygose galima numatyti: a) kad keleivis, kuris nepateikė galiojančio bilieto, turi sumokėti ne tik vežimo mokestį, bet ir priemoką; b) kad keleiviui, kuris atsisako mokėti vežimo mokestį arba priemoką to reikalaujant, galima būtų uždrausti tęsti kelionę <…>“

37. Taigi, kaip aiškiai nurodė Teisingumo Teismas, šiose nuostatose paprasčiausiai daroma prielaida, kad toliau galioja anksčiau sudaryta vežimo sutartis [5].

38. Direktyvoje 93/13/EEB nėra jokios nuorodos nei į sąvoką „sutartis“, nei į jos sudarymo laiką, o tik daroma prielaida, kad toks susitarimas yra, siekiant taikyti taisykles dėl nesąžiningų sąlygų [6].

39. Nė vienoje iš prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pacituotų Sąjungos teisės nuostatų nėra apibrėžta, nei kada teisiniai santykiai gali būti pripažinti vežimo sutartimi, nei nuo kurio momento vežimo sutartis gali būti laikoma sudaryta.

40. Vadinasi, valstybės narės turi visišką diskreciją apibrėžti pirma aprašytoje padėtyje susiklostančių teisinių santykių pobūdį [7].

41. Taigi pagal Sąjungos teisės aktus nėra draudžiamos nacionalinės teisės nuostatos, kuriose būtų numatyta, kad asmuo, kuris traukiniu keliauja neturėdamas galiojančio bilieto ir po patikrinimo neištaiso savo padėties, nebūtų saistomas sutarties su geležinkelių įmone [8].

42. Manau, kad Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 9 straipsnio 4 punktas ir Direktyvos 93/13 2 straipsnio a punktas ir 3 straipsnis negali būti aiškinami taip, kad transporto įmonę ir keleivį visuomet sieja sutartiniai santykiai.

43. Nacionalinis teismas, vadovaudamasis vidaus teise, privalo tikrinti, ar sutartiniai santykiai yra, ar ne.

44. Pagal antrąją prielaidą aprašytas elgesys turi neigiamą poveikį visuomenei, kuris skirtingose teisės sistemose gali būti teisiškai kvalifikuojamas kaip aiškus sutarties nevykdymas, administracinis nusižengimas arba net nusikalstama veika [9], atsižvelgiant ir į viešuosius interesus, susijusius su keleiviniu transportu.

5 2016 m. rugsėjo 21 d. Sprendimo *Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen*, C-261/15, EU:C:2016:709, 26 punktas.

6 1 straipsnyje nurodyta, kad „Šia direktyva siekiama suderinti valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su nesąžiningomis sąlygomis pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudaromose sutartyse“.

7 Minėtame Sprendime *Demey* Teisingumo Teismas pažymėjo, kad vežimo sutarties sudarymo sąlygos yra reglamentuojamos atitinkamomis nacionalinės teisės nuostatomis (2016 m. rugsėjo 21 d. Sprendimo *Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen*, C-261/15, EU:C:2016:709, 34 punktas).

8 Žr. 2016 m. rugsėjo 21 d. Sprendimo *Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen*, C-261/15, EU:C:2016:709, 35 punktą, kuriame daroma nuoroda į Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 I priedo II antraštinės dalies 6 straipsnį.

9 2018 m. gegužės 30 d. Nutarties *SNCB*, C-190/18, nepaskelbta Rink., EU:C:2018:355, 7 punktas; taip pat 2016 m. rugsėjo 21 d. Sprendimo *Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen*, C-261/15, EU:C:2016:709, 12 ir 13 punktai.

45. Taigi, sprendžiant iš bylos medžiagos, nagrinėjame situaciją, kai keleivis įlipa į traukinį sąmoningai neturėdamas bilieto ir jokio noro nei įvykdyti savo pareigą sumokėti už paslaugą, kuria naudojasi, nei įvertinti įvairias galimybes, kurias paslaugos teikėjas suteikė jam naudojantis ar pasinaudojus ta paslauga.

b) Taisyklių dėl nesąžiningų sąlygų taikymas bilieto neturinčio keleivio atveju

46. Remdamasis aprašytomis prielaidomis, antruoju prejudiciniu klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės prašo Teisingumo Teismo atsakyti, ar Direktyvoje 93/13 nustatytos taisyklės dėl nesąžiningų sąlygų gali būti taikomos ir tuo atveju, kai keleivis įlipo į traukinį neturėdamas bilieto, paskui, kai jis kelis kartus atsisakė ištaisyti savo padėtį pagal geležinkelio įmonės bendrąsias sąlygas, ši kreipėsi į teismą, prašydama priteisti iš jo mokestį už bilietą ir papildomą mokestį.

47. Teisės šaltinis, kuriuo grindžiamas papildomo mokesčio mokėjimas už keliavimą be bilieto (ir padėties neištaisymą, nepaisant vis griežtesnių pakartotinių prašymų), yra geležinkelių įmonės bendrosios vežimo sąlygos.

48. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad tos bendrosios sąlygos taikytinos visiems keleiviams dėl to, kad yra norminio pobūdžio, arba dėl to, kad yra skelbiamos tam tikrame oficialiame leidinyje.

49. Bet iš principo negalima paneigti ir to, kad šiuo atveju palaikomi santykiai yra sutartinio pobūdžio [10].

50. Kaip jau minėta, nacionalinis teismas, remdamasis vidaus teise, privalo patikrinti, ar vežėjo ir bilieto neturinčio vartotojo santykiai yra sutartinio pobūdžio, ar ne.

51. Nors iš tikrųjų, kadangi minėtuose Sąjungos teisės šaltiniuose nėra konkrečių gairių dėl sutarčių sudarymo, nacionalinis teismas, remdamasis vidaus teise, privalo kvalifikuoti aprašytą teisinę padėtį, taip pat tiesa, kad – kaip Komisija pažymėjo į bylos medžiagą įtrauktose rašytinėse pastabose [11] – valstybių narių teisės sistemoms būdingas bendras kriterijus, pagal kurį teisiniai santykiai pripažįstami sutartiniais, yra abiejų pusių išreikšta valia.

52. Tokiu atveju, koks aprašytas pirma, galima pagrįstai abejoti, ar abi pusės buvo išreiškusios tokią valią. Iš tikrųjų keleivis ne tik nusprendė neįsigyti viešai parduodamo bilieto, bet ir traukinyje gavęs kitą sutarties pasiūlymą atsisakė įsigyti bilietą.

53. Taigi galima abejoti, ar tokio aprašyto neteisėto elgesio atveju yra įmanomas tinkamas abiejų pusių valios pareiškimas, kuris galėtų virsti sutartimi. Iš tikrųjų keliautojas nepareiškė sutikimo su vienu iš esminių sutarties elementų, t. y. paslaugos kaina ir jos mokėjimu.

54. Jeigu būtų pripažinta, kad transporto įmonės ir atsisakiusio mokėti už bilietą vartotojo santykiai yra sutartiniai, iš principo reikėtų taikyti taisykles dėl nesąžiningų sąlygų. Tačiau, remiantis Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalimi, sutarties sąlygoms, atspindinčioms įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas, šios direktyvos nuostatos netaikomos.

10 Teisingumo Teismas, minėto Sprendimo *Demey* (2016 m. rugsėjo 21 d. Sprendimas *Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen*, C-261/15, EU:C:2016:709) 27 punkte aptardamas Reglamento (EB) Nr. 1371/2007 I priedo II antraštinės dalies 6 straipsnį, tvirtina, kad „<...> bilieto neturėjimas gali būti aiškinamas tik taip, kad vežimo sutartis buvo sudaryta anksčiau ir kad keleivis negali pateikti įrodymo, jog gavo bilietą, antraip minėtos nuostatos pirmas sakinys netektų prasmės“.

11 Rašytinių pastabų 19 punktas.

55. Jeigu pagal valstybės nacionalinę teisę bendrosios vežimo sąlygos kvalifikuojamos kaip norminės, reikėtų taikyti šios direktyvos 1 straipsnio 2 dalį, o taisykles dėl nesąžiningų sąlygų atitinkamai atmesti.

56. Ir priešingai, tuo atveju, jeigu bendrosios vežimo sąlygos, kuriose yra nuostata, pagal kurią neįsigijus bilieto turi būti mokamas papildomas mokestis, būtų kvalifikuotos kaip sutartinio pobūdžio sąlygos, nebūtų galima taikyti Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalies, tad ši nuostata galėtų būti vertinama pagal taisykles dėl nesąžiningų sąlygų.

57. Vis dėlto, kabant konkrečiai apie Belgijos teisės sistemą, Komisija savo rašytinėse pastabose pabrėžia, kad Belgijos Karalystė, pasinaudodama Direktyvos 93/13 8 straipsnyje numatyta galimybe [12], neperkėlė jos 1 straipsnio 2 dalies į savo nacionalinę teisę.

58. Jeigu Belgijos teisės sistemoje iš tikrųjų susiklostytų tokia padėtis ir jeigu būtų manoma, kad Direktyvos 93/13 1 straipsnio 2 dalies nuostata negali būti tiesiogiai taikoma valstybių narių teisės sistemose, teisėjas turėtų kiekvienu atveju įvertinti, ar sąlyga yra sąžininga, ar ne.

59. Remiantis kitokia prielaida, pagal kurią atskiroje nacionalinėje sistemoje transporto įmonės ir atsisakiusio pirkti bilietą vartotojo santykiai nėra sutartiniai, tokia padėtis nepatenka į Sąjungos teisės aktų taikymo sritį.

60. Iš tikrųjų Direktyvos 93/13 1 straipsnio 1 dalyje aiškiai apibrėžta, kad ši direktyva taikoma pardavėjo arba tiekėjo ir vartotojo sudarytoms sutartims.

61. Vis dėlto prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, kurioje nėra aiškios nuostatos šiuo klausimu, pažymėjo, kad Belgijos sistemoje, remiantis Konstitucinio Teismo ir Kasacinio teismo jurisprudencija, „nesąžiningų sąlygų teorija“ buvo išplėsta įtraukiant ir „teisinius norminius santykius“ [13].

62. Jeigu pagal Belgijos teisę apsauga nuo nesąžiningų sąlygų galioja visiems vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo santykiams, nors jie yra norminiai (tai patikrinti gali tiktai nacionalinis teismas), taisyklė, pagal kurią atsisakęs mokėti už bilietą vartotojas turi mokėti papildomą mokestį, turėtų būti vertinama pagal taisykles dėl nesąžiningų sąlygų.

63. Vis dėlto bet kuriuo atveju reikia atsižvelgti ne tik į minėtus subjektyvius aspektus, susijusius su vartotojo elgesio neigiamu poveikiu visuomenei, bet ir į tai, kad nagrinėjama iš tikrųjų ypatinga situacija, kai kertasi privatūs ir viešieji interesai: keleivių vežimo paslaugos teikimas; atsisakius pirkti bilietą taikomo papildomo mokesčio „baudžiamasis“ pobūdis, nes juo siekiama tiek atgrasyti nuo neteisėto elgesio, tiek kompensuoti verslininkui administracines išlaidas, patirtas bandant susigrąžinti mokėtinas sumas; asmens, kuris sąmoningai atsisako sumokėti paslaugos, kuria naudojasi, kainą, taip pažeisdamas pareigą iš anksto įsigyti tinkamą bilietą, o vėliau atsisako ištaisyti padėtį, užsimokėdamas už jį traukinyje, elgesys.

64. Turint omenyje būdus, kaip nacionalinis teismas galėtų konkrečiai įvertinti sąlygos nesąžiningumą, teismas turėtų deramai atsižvelgti į minėtas aplinkybes, siekdamas patikrinti, ar dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų, kaip nurodyta Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalyje.

12 Rašytinės pastabos, 12 punktas.

13 Nutartis dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, p. 12. Komisija šiuo klausimu pažymi, kad Konstitucinis Teismas 2005 m. spalio 26 d. Sprendime Nr. 159 nusprendė, kad nuostatų dėl nesąžiningų sąlygų netaikymas komercinę, finansinę ar gamybinę veiklą vykdančioms ir produktus ar paslaugas parduodančioms viešosioms įstaigoms ir įmonėms, kurių kontrolinis akcijų paketas priklauso viešosioms institucijoms, prieštarautų Belgijos Konstitucijos 10 ir 11 straipsniuose įtvirtintiems lygybės ir nediskriminavimo principams (prie bylos medžiagos pridėtų rašytinių pastabų 12 punktas).

65. Taigi pagrįstai kyla abejonė, ar akivaizdaus neatitikimo tarp teisių ir pareigų, kuriuo remiantis nustatomas nesąžiningumas, esama tuo atveju, kai atskiras sutarties sąlygas, nors ir suteikiant tam tikrą pranašumą jų rengėjui, nulemia įmonės organizavimo ir valdymo reikalavimai, kurių ta įmonė privalo laikytis, kad galėtų veiksmingai vykdyti savo veiklą ir gauti už tai atlygį.

2. Dėl trečiojo, ketvirtojo ir penktojo prejudicinių klausimų

66. Trečiuoju, ketvirtuoju ir penktuoju prejudiciniais klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti nacionalinio teismo pareigos pripažinti sąlygą, kurią jis laiko nesąžininga, niekine, aprėptį, ir klausia, ar Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, kad pagal ją nacionaliniam teismui draudžiama sušvelninti nesąžininga pripažintą sąlygą, kuria nustatytas papildomas mokestis už keliavimą be bilieto, ir uždrausti teismui tokią sąlygą pakeisti bendrosios teisės taisyklėmis dėl atsakomybės, siekiant atlyginti įmonei jos patirtą žalą.

67. Kaip jau minėjau, manau esant reikalinga šiuos klausimus nagrinėti kartu, todėl tiktai priminsiu atitinkamą Teisingumo Teismo jurisprudenciją šiuo klausimu.

68. Visų pirma manau, kad reikalinga aptarti tokių klausimų priimtinumą.

69. Nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą iš tikrųjų nėra nurodytos priežastys, dėl kurių nacionalinis teismas kelia klausimą dėl šių aspektų, nei juo labiau nacionalinės teisės nuostatos, su kuriomis šie klausimai siejami.

70. Reikalavimai dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą turinio yra nustatyti Teisingumo Teismo procedūros reglamento 94 straipsnyje, ir taikant SESV 267 straipsnyje nustatytą teismų bendradarbiavimo priemonę nacionalinis teismas privalo juos gerai išmanyti ir skrupulingai vykdyti [14].

71. Nors iš tikrųjų neabejotina, kad trečiojo, ketvirtojo ir penktojo prejudicinių klausimų dalykas yra Direktyvos 93/13/EEB 6 straipsnio išaiškinimas, iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą taip pat nėra aišku, kokiomis nuostatomis vadovaujantis galima vertinti sąlygos nesąžiningumą, ir joje nėra nurodyta, kokiomis „bendrosios teisės“ nuostatomis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas galėtų remtis vietoje sąlygos, kuri pripažįstama nesąžininga.

72. Bet kuriuo atveju pakanka priminti Teisingumo Teismo jurisprudenciją dėl Direktyvos 93/13/EEB 6 straipsnio 1 dalies aiškinimo, pagal kurią tuo straipsniu yra draudžiami nacionalinės teisės aktai, pagal kuriuos nacionaliniam teismui leidžiama, nustačius, kad viena vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo sutarties sąlyga yra nesąžininga, papildyti tą sutartį peržiūrint tos sąlygos turinį [15].

73. Kaip išaiškinta šioje jurisprudencijoje, tokiais veiksmais teismas galėtų pakenkti direktyvoje nustatytam ilgalaikiam tikslui atgrasyti pardavėjus ir tiekėjus nuo nesąžiningų sąlygų įtraukimo į sutartis [16].

14 Žr., *ex multis*, 2017 m. rugsėjo 7 d. Nutarties *Alandžak*, C-187/17, nepaskelbta Rink., EU:C:2017:662, 13 punktą ir jame cituotą jurisprudenciją; taip pat 2018 m. gegužės 30 d. Nutarties *SNCB*, C-190/18, nepaskelbta Rink., EU:C:2018:355, 19 punktą ir jame cituotą jurisprudenciją.

15 2019 m. kovo 26 d. Sprendimo *Abanca Corporación Bancaria*, C-70/17, EU:C:2019:250, 53 punktas; 2012 m. birželio 14 d. Sprendimas *Banco Español de Crédito*, C-618/10, EU:C:2012:349, 73 punktas; 2013 m. gegužės 30 d. Sprendimo *Asbeek Brusse ir de Man Garabito*, C-488/11, EU:C:2013:341, 60 punktas; 2014 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Kásler ir Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, 77 punktas; taip pat 2019 m. gegužės 14 d. Generalinio advokato G. Pitruzzella išvados byloje *Dziubak*, C-260/18, 31 punktas.

16 2019 m. kovo 26 d. Sprendimo *Abanca Corporación Bancaria*, C-70/17, EU:C:2019:250, 54 punktas; 2012 m. birželio 14 d. Sprendimo *Banco Español de Crédito*, C-618/10, EU:C:2012:349, 69 ir 70 punktai; taip pat 2010 m. lapkričio 16 d. Nutarties *Pohotovosť*, C-76/10, EU:C:2010:685, 41 punktas ir jame cituojama jurisprudencija.

74. Be to, iš 6 straipsnio 1 dalies teksto yra aišku, kad sąlyga, pripažinta nesąžininga, turi būti išbraukta iš sutarties, kad visiškai nebebūtų privaloma vartotojui. Todėl akivaizdu, kad teismo veiksmai siekiant sumažinti ar sušvelninti tokios nesąžiningos sąlygos poveikį aiškiai prieštarauja ne tik teleologiniam, bet ir pažodiniam aptariamų teisės nuostatų turiniui.

75. Vis dėlto kalbant apie nacionalinio teismo galimybę pakeisti nesąžiningą sąlygą, dera priminti, kad vienintelė šios srities išimtis yra grindžiama Teisingumo Teismo sprendimu byloje *Kásler*[17], pagal kurį teismas gali teisėtai imtis veiksmų tiktai esant dviem aplinkybėms: pirma, jeigu dėl nesąžininga pripažintos sąlygos netaikymo pagal nacionalinę teisę turi būti panaikinta visa sutartis, ir, antra, jeigu tos sutarties panaikinimo padariniai būtų ypač žalingi ir nepalankūs vartotojui[18].

76. Be to, be minėtų sąlygų, jurisprudencijoje pažymėta, kad sutartis gali būti papildyta tiktai panaudojant papildomas sąlygas arba pakeičiant nesąžiningą sąlyga tokia teisės nuostatą atkartojančia sąlyga, kurią taikant teisėjui neliktų jokios erdvės interpretacijai arba „kūrybai“.

77. Nagrinėjamu atveju, kuris yra ypatingas dėl kelis kartus minėto neteisėto vartotojo elgesio, akivaizdu, kad, teikdamas Teisingumo Teismui trečiąjį, ketvirtąjį ir penktąjį prejudicinius klausimus, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas susidūrė su teisės sistema, kurioje, pirma, aukščiausiosios instancijos teismai, aiškindami nacionalinės teisės nuostatas, išplečia taisykles dėl nesąžiningų nuostatų, įtraukdami ir su sutartimis nesusijusias situacijas, ir, antra, pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją negalima sutarties sąlygos pritaikyti taip, kad ji taptų palankesnė vartotojui.

78. Kitaip sakant, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, puikiai suvokdamas, kad vartotojo elgesys prieštarauja teisės nuostatoms, vis dėlto įtaria, kad bendrosiose sąlygose nustatytas papildomas mokestis už bilieto neįsigijimą gali būti per didelis.

79. Manau, kad, remiantis išdėstytais argumentais, pagal kuriuos nacionalinis teismas privalo įvertinti šioje byloje nagrinėjamą atvejį vadovaudamasis galiojančiomis vidaus teisės normomis ir atsižvelgdamas į jau aprašytą Sąjungos teisės aktų aiškinimą, Teisingumo Teismas galėtų numatyti teismo įgaliojimų iš dalies keisti sutarčių sąlygas apibrėžto ir riboto išplėtimo galimybę, jei pagal nacionalinę teisės sistemą teoriškai galima taisykles dėl nesąžiningų sąlygų taikyti ir tokiu atveju, koks aprašytas pirma.

IV. Išvada

80. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Vredegerecht te Antwerpen* (Antverpeno taikos teisėjas, Belgija) pateiktą prašymą priimti prejudicinį sprendimą, apsiribojant antruoju klausimu:

Direktyva 93/13/EEB nėra reglamentuojamos sutarties sudarymo sąlygos, o joje išdėstytos taisyklės dėl nesąžiningų sąlygų iš principo yra taikomos tiktai sutartinio pobūdžio teisiniams santykiams, kuriuos nacionalinis teismas kvalifikuoja remdamasis vidaus teise. Tuo atveju, kai keleivis, kuris vežimo paslauga naudojasi neįsigijęs bilieto, todėl privalo sumokėti ne tik bilieto kainą, bet ir papildomą mokestį, nacionalinis teismas turi, remdamasis vidaus teise, kvalifikuoti santykius kaip sutartinius arba nesutartinius ir įvertinti, ar taisyklės dėl nesąžiningų sąlygų galėtų būti taikomos bet kokiems pardavėjo ar tiekėjo ir vartotojo santykiams, įskaitant nesutartinius. Be to, vertinimas, ar sąlyga, pagal kurią iš anksto neįsigijus bilieto ir vėliau neištaisius padėties, kaip numatyta bendrosiose vežimo sąlygose, nurodoma sumokėti papildomą mokestį, buvo nesąžininga, turi būti atliekamas nustatant,

17 2014 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Kásler ir Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282.

18 2014 m. balandžio 30 d. Sprendimo *Kásler ir Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, 83 punktas.

laikantis Direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio, ar ji sukuria ryškų neatitikimą tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų, turint omenyje, kad tokiu atveju kertasi privatūs ir viešieji interesai, ir atsižvelgiant į visas konkrečios bylos aplinkybes, ypač į tai, kad vartotojo elgesys buvo neteisėtas.